

HOOFSTUK 11

DIE BELANGRIKHEID VAN LANDBOU IN DIE EKONOMIESE ONTWIKKELINGSPROSES VAN FINGOLAND

11.1 INLEIDING

Alle nasies wat in 'n ontwikkelende stadium is, beskou hul taak as een van aanname en aanpassing van beginsels reeds uitgetoets in ander dele van die wêreld ¹⁾. Wetenskaplikes maak in die reël 'n studie van die ontwikkelingspatrone van ontwikkelde lande, ontleed faktore wat aanleiding gegee het tot ontwikkeling en probeer daaruit 'n ontwikkelingspatroon saamstel vir onderontwikkelde gebiede.

Oor die metodes om ekonomiese ontwikkeling te bevorder, spreek Adler ²⁾ hom as volg uit - "We may still argue about the superiority of one set of measures to promote development over another set; we still do not know the ultimate cause of development or the ultimate reasons why some countries are developed and others are not. But without shying away from the unmeasurable difficulties that we encounter, always unlike those encountered elsewhere or at some other time, economists as a group have learned that there is always something that can be done to foster and promote and cajole economic growth. As a result economists concerned with development have become 'activists' - they act on this conviction".

Terwyl 'n mens dus nooit met sekerheid kan sê dat, indien aan sekere vereistes voldoen sou word, sou ekonomiese ontwikkeling plaasvind nie, is deskundiges dit eens dat daar sekere voorvereistes vir ekonomiese ontwikkeling is. Hieronder word sommige van hierdie voorvereistes gestel. Hierdie voorvereistes het eweseer betrekking op die ekonomie as geheel, as op enige faset van die ekonomie en dus ook op die landbou.

11.2 VOORVEREISTES VIR EKONOMIESE ONTWIKKELING

Daar moet in die eerste instansie die hulpbronne wees wat ontwikkel kan word/...

-
- 1) Sien in hierdie verband Simon Kuznets "Economic growth and the contribution of Agriculture". Selection 5 Eicher and Witt Editors "Agriculture in Economic Development". op. cit. p.103.
  - 2) Adler, J.H., Director of the Economic Development Institute of the World Bank - "What have we learned about development". Finance and Development. Vol. III No. 3, September 1966.

kel kan word. Behalwe vir volop arbeid in Fingoland, is die enigste hulpbron aanwesig, die groot landboupotensiaal wat opgesluit lê in die grond en klimaat waaroor die gebied beskik. Daar moet ook die tegnieke wees om die hulpbron te ontwikkel. Danksy die hoogontwikkelde tegnieke wat in die blanke landbou gebruik word, is goed uitgetoetse en spesiaal aangepaste tegnieke geredelik beskikbaar.

Verder is dit belangrik dat die institusionele raamwerk goed ontwikkel moet wees. Voorsiening moet gemaak word vir die geredelike beskikbaarheid van produksiemiddele, vir kredietfasiliteite en vir die hantering van die finale produk. In hierdie opsig is dit noodsaaklik dat verbeterings in Fingoland aangebring word.

Dit is ook belangrik dat geskoolde werkers beskikbaar moet wees. Die kennis waaroor die inwoners beskik, is hoofsaaklik landboukennis, maar die kennis is beperk tot primitiewe tegnieke. Daar is egter 'n besliste moontlikheid dat, as gevolg van die feit dat baie boere reeds op blanke plase gewerk het waar hulle kennis gemaak het met nuwe tegnieke, hulle oor groter vaardigheid beskik as wat landboumetodes toegepas in die gebied, weerspieël.

Dit is ook nodig dat 'n gebied oor utiliteitsdienste soos spoorweë en paaie sal beskik. In hierdie opsig is Fingoland baie goed bedeed met 'n spoorverbinding, uitgebreide padstelsel en 'n doeltreffende padmotorvervoerdiens.

Faktore van 'n nie-ekonomiese ³⁾ aard is ook belangrik vir ekonomiese groei. Hieronder word verstaan die hele politieke, sosiale en kulturele stelsel wat in 'n gebied geld. Dit is nodig dat daar na vore sal kom nuwe leiers, mense wat die leiding kan neem, veral met die inskaking van nuwe tegnologie. Hierdie entrepreneurs het nog nie na vore gekom in Fingoland nie. Dit is moontlik dat hulle deur gewoontes en gebruike verhinder is om hierdie funksie te vervul.

Dit is ook nodig dat daar by die mense gekweek word 'n nuwe uitkyk op die lewe, veral wat betref spaar, belegging en die akkumulاسie van rykdom. Dat hierdie 'n uiters moeilike taak is en waarskynlik die grootste struikelblok in ekonomiese groei is, is onteenseglik waar. Metodes sal ontwerp moet/...

---

3) Vir 'n bespreking hiervan, sien Bert F. Hoselitz "Economic Growth and Development, Non-economic Factors in Economic Development", American Economic Review. Vol. 47, 1957.

sal ontwerp moet word en maniere gevind moet word om hierdie noodsaaklike voorvereiste versoenbaar te maak met die huidige sosiale en kulturele stelsel.

Dit is nodig dat formele onderwys, wat baie kan bydra om gesindhede en uitkyk te verander, die nodige aandag sal kry. Hoewel daar reeds vir baie jare op onderwys gekonsentreer word en groot vordering reeds gemaak is, is hierdie 'n belegging wat veral vir volgehoue groei oor die langtermyn noodsaaklik is. Dit is belangrik dat onderwys nie alleen van 'n formele skolastiese aard moet wees nie, maar onderrig in landbou, die gebruik van tegnieke en in bestuurswese, is ook belangrik. In diens opleiding en praktiese opleiding sou dus ewe belangrik wees.

Die rol van die owerheid is net so 'n belangrike faktor in groei. Dit is belangrik dat die owerheid 'n goed ontwikkelde navorsings- en voorligtingsdiens daar sal stel, subsidies sal betaal om as stimulus te dien vir ontwikkeling in sekere rigtings en toe te sien dat geen hulpbron op so 'n wyse gebruik sal word, dat dit tot uitputting of vernietiging sal lei nie. Dit is ook belangrik dat die owerheid in sekere opsigte self die leiding sal neem met die ontwikkeling van projekte en die skepping van strukturele ondernemings wat ekonomiese aktiwiteit in 'n sekere rigting sal bevorder. Dit is die taak van die owerheid om ruimtelike beplanning te doen en behulpsaam te wees met beplanning op streeksvlak en ook op plaaslike vlak. Dit is ook belangrik dat die owerheid die finansiële hulpmiddele daar sal stel, sodat dit vir individue finansiëel moontlik is om nuwe tegnologie by die boerdery in te skakel.

Terwyl die owerheid veel vermag het en heelwat geld bestee het aan grondbewaringswerke, is dit duidelik dat die infrastruktuur vir snelle landbou-ontwikkeling nog nie bestaan in die gebied nie. Baie meer sal gedoen moet word in die rigting van ruimtelike beplanning, die skepping van stimulerende ondernemings en die opleiding van boere in bestuurstechnieke, sodat nuwe tegnologie aangewend kan word. Dit is veral in hierdie opsig dat hierdie studie 'n bydrae kan maak deur die basis te verskaf waarop beplanning gedoen kan word, met die oog op ekonomiese ontwikkeling.

11.3 LANDBOU-ONTWIKKELING AS VOORVEREISTE VIR EKONOMIESE ONTWIKKELING HERWAARDEER

Uit die ontleding van die faktore wat verantwoordelik was vir die lae produksiepeil van die landbou, was dit duidelik dat die allesoorheersende faktore opgesluit lê in die kultuurpatroon, die sosiale organisasie en die/...

sasie en die tradisionele gebruike. As gevolg van die feit dat die kultuurpatroon van 'n volk baie stadig verander, is dit gerade om die vraag te stel of die koste verbonde aan die ontwikkeling van die landbou nie so groot sal wees dat ekonomiese ontwikkeling van die gebied nie met groter voordeel op ander maniere gestimuleer kan word nie.

Die vraag ontstaan dus of ekonomiese ontwikkeling nie liefs deur middel van industrialisasie moet geskied nie en dat landbou-ontwikkeling dan 'n uitvloeisel word van die verbetering in die algemene ekonomiese klimaat. In hierdie verband is dit goed om te let op die ondervinding opgedoen in ander ontwikkelende lande. Adler,⁴⁾ 'n deskundige op die gebied van ekonomiese ontwikkeling, kom tot die gevolgtrekking dat "there seems to prevail a global ineffectiveness in the stimulation of agricultural production. ... The countries which have made most progress in development in all the continents have made this progress largely in industry, while agricultural production has lagged". Dit is dus duidelik dat, in teenstelling met die verwagting van baie deskundiges, die ontwikkeling van die landbou deur die hele wêreld, ten spyte van snelgroeïende behoeftes, nie na wense is nie en met groot probleme te kampe het. In sy ontleding van die situasie bevind Adler⁵⁾ dat "one of the reasons for the neglect of agriculture and of misunderstanding of the role which agricultural production must play in the development process, is that the leaders of many underdeveloped countries underestimated the importance of agriculture and, therefore, tended to misunderstand the emphasis placed on it by development experts from advanced countries". Hy voeg verder by dat die probleem is dat die leiers in ontwikkelende lande meestal die klem wat op landbou-ontwikkeling geplaas word, as 'n soort van sameswering van die ontwikkelde lande beskou, wat daarop gemik is om die onderontwikkelde lande op landbouproduksie te laat konsentreer en industriële produksie vir hulleself te hou.

Hieroor druk Adler⁶⁾ hom skerp uit. "This is nonsense, just as it is nonsense to think of economic development simply as a process of industrialization." Dit wil dus voorkom dat daar op wêreldvlak na 15 tot 20 jaar van geringe vordering op landbougebied, die belangrikheid van landbou ontwikkeling/...

---

4) Adler, John H., Director of the Economic Development Institute of the World Bank. "What have we learned about development". "Finance and Development". Vol. III, No. 3, September 1966, p.162.

5) Adler *ibid.* p.162.

6) Adler *ibid.* p.162.

bou ontwikkeling nog steeds beklemtoon word.

Adler ⁷⁾ kom tot die gevolgtrekking dat daar veral vyf belangrike sleutelvereistes in die ekonomiese ontwikkelingsproses is waaraan aandag gegee moet word, naamlik: " ... the role of capital formation, the importance of balance of payments, the significance of the planning process, the re-emerging emphasis on agriculture, and, finally, the enhanced role of government - are the things that I think most economists would point out as those factors which in the last decade or two have emerged as being prime determinants in the development process". Hy voeg by dat hierdie die belangrikste faktore is waaraan iets gedoen kan word, terwyl daar ander mag wees waaraan nie veel gedoen kan word nie. Dit is egter insig-gewend dat hy soveel klem lê op landbou-ontwikkeling.

Ekonomiese groei is 'n proses wat aan die gang gesit word hoof-saaklik as gevolg van die verkope van surplus ekonomiese goedere of fak-tore of dienste. In 'n bestaanseconomie waar elkeen aan sy eie behoeftes voorsien, is geen ekonomiese groei moontlik nie, maar sodra daar surplusse ontstaan van een of ander aard en daar sou 'n mark vir sodanige ekonomiese goedere wees, word wegbeweeg van 'n bestaanseconomie en begin 'n proses van ekonomiese groei, ongeag of hierdie groeitempo reeds meetbaar is, al dan nie. In die volkshuishouding, veral van 'n klein volkie net soos in die huishouding van 'n gesin, is ekonomiese welvaart net moontlik as eko-nomiese goedere buite die huisverband of landsverband verkoop word. Hier-die goedere kan wees in die vorm van die hulpbron self, byvoorbeeld arbeid of in 'n verwerkte vorm waar arbeid verkoop word in die vorm van klerasie, landbouprodukte, nuwe tegnieke of selfs bestuursvermoë in die uiterste gevalle. Ekonomiese groei in 'n klein gebied is dus net moontlik as meer verkoop word as wat gekoop word, dit wil sê wanneer die gebied 'n gunstige handelsbalans het en kapitaalvorming moontlik is. Dit is dus 'n proses wat van binne af moet geskied, hoewel dit aangehelp kan word deur die in-voer van ontbrekende, maar noodsaaklike faktore soos kapitaal en bestuurs-vermoë. Hoewel kredietneming, in die vorm van kapitaal wat van buite af ingevoer word, 'n noodsaaklike element is in die bevordering van snelle groei, is dit belangrik om daarop te let dat ekonomiese welvaart en groei slegs die resultaat kan wees van die vermoë van 'n gebied om sy eie kapi-taal te vorm en om surplusse te lewer waarvoor daar 'n geredelike mark be-staan buite die gebied. Dit is verder belangrik om daarop te let dat,

hoe kleiner die/...

---

7) Adler *ibid.* p.163.

hoe kleiner die gebied of eenheid, hoe groter die noodsaaklikheid om surplusse na buite te bemark.

By die oorweging van die Fingohuishouding, is dit dus belangrik om eerstens te let op die hulpbronne wat as sodanig beskikbaar is vir uitvoere uit die gebied. In hierdie opsig is dit feitlik net arbeid. Uit die ontledings in hoofstuk 3 was dit duidelik dat 'n aansienlike persentasie, waarskynlik tussen 30 en 50 persent van die mans in die ekonomiese bedrywige ouderdomsgroep op enige besondere tydstip uit die gebied afwesig is. Die uitvoere uit die gebied in die vorm van arbeid, is dus reeds aansienlik.

Met soveel werkers ekonomies bedrywig in ander sektore as die landbou van Fingoland, is dit duidelik dat Fingoland reeds die stadium verby is waar gepraat kan word van 'n bestaanseconomie. Dit is reeds in 'n proses van groei, hoe gering dit ook al is. Omdat arbeid die belangrikste uitvoerartikel is, sou die groeitempo in die gebied dus baie afhang van wat die arbeid in reële terme vir die gebied werd is ⁸⁾ en wat die waarde van invoere in terme van lewensmiddele na die gebied is. Die hoeveelheid geld of goedere of meerdere kennis wat na die gebied teruggebring word, bevorder ekonomiese groei en hoe meer daarvan teruggebring word, hoe vinniger sal die groeitempo wees.

'n Ander groot hulpbron in die gebied is die grond en die faktor wat nou daarmee saamhang, die klimaat. Uit ontledings in hoofstuk 9, was dit duidelik dat die gebied oor 'n aansienlike potensiaal beskik en omdat grond plekgebonde is, is dit nie moontlik om grond as sodanig uit te voer nie. Die enigste alternatief is dus om landbouproduksie te verhoog en produkte uit te voer. Landbou-uitvoere is op die oomblik beperk tot wol, huide, velle, beeste, harde vesels en hout, maar omdat die landbouproduksie oor die algemeen laag is, volg dit dat uitvoere nog maar 'n geringe rol speel in die ontwikkeling van die gebied.

Omdat daar geen ander hulpbronne in enige hoeveelheid aanwesig is nie, sou die ekonomiese groeitempo van die gebied dus afhang van die mees doeltreffende aanwending van die arbeid en grondhulpbronne van die gebied.

Vanuit die standpunt van die owerheid gesien, is dit belangrik om te weet waar/...

---

8) In verband met die waarde van uitvoere in ekonomiese ontwikkeling sien ook H. Myint, "The Economics of the developing countries". Hutchinson, London, 1964. Hoofstukke 2 en 3.

om te weet waar kapitaal aangewend moet word om die hoogste groeitempo⁹⁾ te verkry. Indien besluit sou word dat die mees voordelige aanwending van arbeid in die industrialisering van die gebied geleë is en die vestiging van industrieë sou tot gevolg hê dat 'n groter persentasie van die landbouwerkers wat op die huidige stadium onder toestande van onwillekeurige onderindiensneming werk, in diens geneem word, sou daar groot voordele in industrialisasie wees. Indien industrialisasie egter daartoe sou bydra dat 'n groot persentasie van die werkers wat huidig as tydelike afwesige werkers in die Republiek werk, na industrieë binne die gebied getrek word, sou dit beteken dat die voordele van industrialisasie sal afhang van die winsgewendheid waarmee arbeid in die vorm van fabrieksprodukte buite die gebied afgesit kan word, nadat vir faktor-invoere, soos byvoorbeeld grondstowwe en ook bestuur, betaal is en vir die verlies aan reële inkomste wat trekarbeiders na die gebied terugbring het, vergoed is. As gevolg van die hoë koste van industrialisasie in 'n onderontwikkelde gebied en die feit dat dit verwag kan word dat die trekarbeider van die geleentheid gebruik sal maak om nader tuis te werk, sou geweldige groot hoeveelhede kapitaal in industrieë belê moet word en die winsgewendheid van die belegging sou hoog moet wees om te kompenseer vir die verlies aan reële inkomste verkry uit die trekarbeiderstelsel. Daar mag dus vir Fingoland 'n drempel van kritiese minimum investering in nywerhede wees voordat ekonomiese groei moontlik is. Die ekonomiese groeitempo in 'n klein gebied soos Fingoland sal eers kan versnel en die gebied in reële terme beter daaraan toe wees, wanneer die netto realisasie van die uitvoere van arbeid in die vorm van fabrieksgoedere hoër is as wat die netto bydrae van die uitvoer van arbeid in persoon uit die gebied was.

Die sekondêre invloede van industrialisasie kan egter nie buite rekening gelaat word nie¹⁰⁾. Industrialisasie en verstedeliking sou 'n merkbare/...

-
- 9) Daar mag natuurlik ander oorwegings ook wees soos diversifikasie van die ekonomie, desentralisasie van nywerhede vir verskeie redes of 'n voorkoming van wat Myint noem "Discontent created by the revolution of rising expectations, impatient for quick results". H. Myint "The economics of developing countries". Hutchinson, London, 1964.
- 10) Dit is uiteraard baie moeilik om die bydrae van enige sektor te meet, omdat die invloed van die somtotaal baie verskillend mag wees as 'n kritiese ontleding van die bydrae van elke sektor. Nicholls stel dit so "there are certain types of investment which bring substantial benefits to society as a whole without being fully reflected in the direct return to any single ... investment sector. ... the allocation of investment which takes into account "external economies" may have a dynamic total effect on the national income which appreciably exceeds the sum of the parts". W.H. Nicholls "The place of agriculture in economic development". Selection 1 in "Agriculture in economic development". Edited by Eicher and Witt McCraw Hill, 1964.

merkbare versnelling in die vraag na dienste veroorsaak, wat 'n verhoging in die vraag na arbeid sou veroorsaak. Die voordele van die verandering van die hele ekonomiese klimaat deur middel van industrialisasie kan nooit weggeredeneer word nie, maar dit is wel moontlik dat daar 'n regressie van reële inkomste kan wees as gevolg van die afname in trekarbeidersverdiensies in die begin jare van industrialisasie.

Aan die anderkant sou kapitaalaanwending in die landbou nie alleen 'n beter benutting van die grond verseker nie, maar ook van die arbeid in die gebied. Dit kan verwag word dat indien kapitaal vir landbouontwikkeling aangewend word, die arbeid wat huidig vir landbouproduksie aangewend word, veel meer produktief sal wees en dus beter benut kan word, dat die trekarbeiderstelsel teen dieselfde tempo sou voortgaan, sodat verwag kan word dat die totale verdienste uit arbeidsaanwending, binne en buite die gebied, onmiddellik 'n stygende neiging sou openbaar. Terselfdertyd sou investering in die landbou ook sekondêre invloede na buite hê en aanleiding kan gee tot sekondêre en diensnywerhede. Die bydrae van die landbou lê veral daarin dat dit die nodige grondstowwe, wat tot die vestiging van industrieë aanleiding kan gee, kan voorsien. So het die aanplanting van Phormium tenax reeds aanleiding gegee tot die vestiging van 'n sakfabriek by Butterworth ¹¹⁾. Die belangrikheid van die landbou as voorsiener van grondstowwe aan die vervaardigingssektor, word veral beklemtoon deur Tomlinson ¹²⁾. Tomlinson wys daarop dat die waarde van die grondstowwe verkry uit landbouproduksie in Suid-Afrika, 'n hele paar honderd miljoen rand beloop en dat groot getalle produksie-eenhede in die sekondêre sektor vir hul bestaan en verdere ontwikkeling direk van die landbou afhanklik is. 'n Ontwikkelende landbou sal ook behoefte hê aan masjinerie en gereedskap wat aanleiding kan gee tot nywerhede vir die aanmekearsit en bediening van sodanige masjinerie ¹³⁾. Nywerheidsvestiging gebaseer op 'n ontwikkelende landbou, sou dus ekonomies regverdigbaar wees, maar as grondstowwe ook ingevoer moet word, sou die raadsaamheid van 'n groot/...

-
- 11) Sien A.O. Hirschman, "The Strategy of Economic Development". Yale University Press, New Haven, 1958, in verband met die vooruitskakelingseffek waarvolgens primêre produksie aanleiding gee tot die vestiging van nuwe bedrywe in 'n besondere gebied.
  - 12) Tomlinson, F.R. Voorwoord in "Voortou". Tydskrif van die Landbouvereniging, Universiteit van Pretoria, Augustus 1966. p.6
  - 13) Sien in die verband weer eens Hirschman, op. cit. 'n Terugskakelingseffek word verkry deurdat die aanwesigheid van 'n nie-primêre ekonomiese bedrywigheid die geleentheid skep vir ander ekonomiese aktiwiteite om te ontwikkel.

van 'n groot kapitaalbelegging in industrieë op hierdie stadium baie twyfelagtig wees.

Selfs al sou industriële ontwikkeling nie volg op landbou-ontwikkeling nie, sou uitvoere van landbouprodukte 'n groot bydrae kan lewer tot ekonomiese ontwikkeling. Nie alleen is daar 'n bestendige mark vir landbouprodukte in die Republiek van Suid-Afrika nie, maar daar is 'n groot buitelandse mark. Die belangrikheid van landbou, as verdieners van buitelandse valuta vir Suid-Afrika, word deur Tomlinson ¹⁴⁾ as volg gestel - "Op die gebied van die uitvoerhandel het die landbou gedurende die na-oorlogse tydperk tussen 40 en 50 persent van die land se uitvoerwaarde (goud uitgesluit) gelewer en so, naas die bevrediging van byna die hele binnelandse voedselvraag, is dit ook 'n uiters belangrike verdieners van buitelandse valuta, wat weer aangewend word vir die aankoop van broodnodige toerusting vir die ontwikkeling van die nie-landbousektore". Terwyl die landbou vir Suid-Afrika van sulke groot belang is, is dit vir Fingoland van veel groter waarde. Dit is tewens die grootste kapitaalvormende aktiwiteit in die Transkei en dit kan aangeneem word dat dieselfde patroon in Fingoland sou geld. Landbou, bosbou en visserye, het gedurende 1966/67 ongeveer 54 persent van die bruto binnelandse produk van die Transkei ¹⁵⁾ uitgemaak, terwyl die aandeel van die owerheid in die B.G.P. (bruto gebiedsproduk) van die Transkei ongeveer 23 persent was. Die besteding deur die owerheid is meestal gedoen uit fondse wat van buite na die gebied ingebring word. Die belangrikheid van die landbou en die moontlikhede wat dit bied om ekonomiese groei te bevorder, kan dus nie onderskat word nie.

Indien die ontwikkeling van die landbou in Fingoland deur middel van 'n kritiese voordeel koste ontleding teenoor industrialisasie op hierdie stadium van ontwikkeling van Fingoland gestel moet word, sou dit baie waarskynlik wees dat die rendement op kapitaalbelegging in die landbou veel hoër sal wees as op belegging in industrieë.

Terwyl hierdie stelling seker deur meeste deskundiges aanvaar sou word, sou die vraag nog ontstaan in watter sektor die kans op sukses die grootste/...

---

14) Tomlinson in "Voortou" op. cit. p.6.

15) Stadler, J.J., "Demografiese en ekonomiese kenmerke van die Suid-Afrikaanse Bantoetuislande." Referaat gelewer by konferensie van die Landbou-ekonomiese Vereniging van Suid-Afrika, Oktober 1969.

die grootste sou wees. Die ondervinding van die wêreldbank, soos reeds aangehaal, dui daarop dat die grootste sukses in ontwikkelende lande met industrialisasie behaal is. Suid-Afrikaanse ondervinding met Bantoe-arbeid dui ook op die moontlike voordele uit industrialisasie¹⁶⁾. Dit wil dus voorkom asof 'n vinnige industrialisasieproses met sekere voorbehoude, in 'n onderontwikkelde gebied, die grootste stimulus vir ontwikkeling kan wees. Die voorbehoude wat gestel kan word, is dat die omvang van belegging so groot moet wees dat die verlies aan inkomste as gevolg van 'n kleiner verdienste uit arbeidsuitvoere, geheel-en-al geneutraliseer kan word. Dit sou ook noodsaaklik wees dat blanke ondernemers en blanke geskoolde arbeid in die gebied toegelaat word. Dit kan egter voorsien word dat sonder die nodige grondstowwe, nywerheidsontwikkeling op 'n vroeë stadium sal afplat wanneer aan die volle gebiedsvraag na vervaardigde produkte voorsien is.

Indien landbou-ontwikkeling dus nie 'n uitvloeisel is van industrialisasie nie, sou dit beteken dat 'n stilstand in ekonomiese groei redelik gou bereik kan word. Ekonomiese groei sou dus slegs op kunsmatige wyse aan die gang gehou kan word deur die inpomp van groot hoeveelhede kapitaal, 'n aktiwiteit waarmee nie vir 'n baie lang tyd volgehou sal kan word nie.

Ondervinding in Suid-Afrika wil egter daarop dui dat industrialisasie geen waarborg sou wees dat die landbou sal ontwikkel nie¹⁷⁾. Daar is tewens geen/...

-
- 16) Die Tomlinsonkommissie kom tot die gevolgtrekking dat "in die algemeen blyk die Bantoe nie 'n besonder suksesvolle landbouer te wees nie en het ervaring oor die afgelope jare geleer dat dit makliker is om van hom 'n doeltreffende industriële werker, as 'n doeltreffende boer te maak". Samevatting van die Tomlinsonverslag op. cit. p.133.
- 17) Daar is natuurlik verskeie ekonomiese wat industrialisasie as 'n noodsaaklikheid stel vir enige landbou-ontwikkeling. Sien in hierdie verband B. Higgins "Economic development" Norton and Co., N.Y., 1959 en H. Leibenstein "Economic backwardness and economic growth", John Wiley, N.Y., 1957. Beide gaan van die standpunt uit dat die afneem van surpluswerkers uit die landbou deur middel van industrialisasie, die weg is om te volg en dat landbou-ontwikkeling 'n uitvloeisel daarvan sal wees. Nicholls op. cit. p.41 stel die probleem van die oorbevolkte landelike ekonomie egter so "In a sufficiently longrun context, it is clear enough that there must be a large scale transfer of farm population into nonfarm employment and to labour-saving devices in an agriculture composed of much enlarged farming units. In making shortrun planning goals and establishing near-term priorities, however, overpopulated countries may use this model at their peril".

is tewens geen deel van Fingoland wat verder as 100 myl van 'n stedelike en snelgroeierende grensnywerheidsgebied is nie, terwyl die invloed van hierdie gebied skaars merkbaar is in Fingoland. Bowendien is dit ook duidelik dat waar Bantoeboere naby aan stedelike gebiede boer, die patroon van boerdery en die opbrengspeil nie wesenlik verskil van daardie gebiede waar boere ver van stede boer nie. Dit is veel meer 'n uitvloei-sel van die inherente potensiaal van die gebied wat daaraan 'n vergelykende voordeel gee bo ander gebiede, en in Suid-Afrika natuurlik ook bestuursvermoë, as wat dit die nabyheid van 'n groot industriële kompleks is wat die tempo van landbou-ontwikkeling in enige besondere gebied bepaal. Terwyl industrialisasie en daarmee gepaardgaande verstedeliking dus 'n belangrike faktor in ekonomiese ontwikkeling is, is dit geen uitgemaakte saak dat landbou-ontwikkeling, dit wil sê 'n beter benutting van die hulpbron grond, daaruit sou voortvloei nie.

Die rede hiervoor kan gevind word in die feit dat landbou-ontwikkeling in 'n besondere gebied en veral in Bantoetuislande, op hierdie stadium nie nodig is as deel van 'n gebalanseerde groeiproses vir Suidelike Afrika nie. Horwood ¹⁸⁾ stel dit so - "Had the advanced sector of the economy been dependant on the Reserves for food, for example, they would not present the intractable development problem which they have done for so long".

Dit is dus nie asof die ekonomie van enige gebied in afsondering beskou kan word nie, omdat dit 'n integrale deel van die ekonomie van die hele Suidelike Afrika vorm. Daardeur kan die landbou stagneer in die skadu van 'n snelontwikkelende industriële sektor of die landbou kan snel ontwikkel in die totale afwesigheid van nabygeleë industrieë.

Daarom kan teorieë oor ekonomiese groei vir 'n land oorgeplaas word op die hele Suid-Afrikaanse ekonomie, maar nie summier op 'n gedeelte van die Suid-/...

---

18) Horwood, O.P.F., "The development of Agriculture in less developed areas". Openingsrede gelewer by konferensie van die Landbou-ekonomiese Vereniging van Suid-Afrika, Oktober 1969. Gepubliseer in Agrekon, Vol. IX, No. 1, Januarie 1970.

van die Suid-Afrikaanse ekonomie nie. Terwyl dus van gebalanseerde groei 19), dit wil sê 'n balans tussen landbou-ontwikkeling en industriële ontwikkeling gepraat kan word as 'n noodsaaklikheid vir die Suid-Afrikaanse ekonomie 20), is dit minder belangrik vir die Bantoetuislande en van nog minder belang vir Fingoland.

Dit gaan dus hier nie soseer of die ontwikkeling eensydig moet geskied deur middel van of industrialisasie, of die landbou, of deur middel van gebalanseerde groei nie. Wat meer belangrik is, is die winsgewendheid van die kapitaalaanwending, gemeet in terme van reële per kapita inkomste oor die korttermyn en die tempo van uitbreiding wat gehandhaaf kan word oor die langtermyn. Langtermyn groei sal slegs gehandhaaf kan word indien die ontwikkelingsproses 'n deel word van die Bantoe se lewens-uitkyk en hyself die leiding neem. Die vraag sou dus wees in watter sektor die kanse op ontwikkeling van bestuursvermoë en 'n ondernemersklas die beste sou wees.

Terwyl daar sekerlik 'n saak uitgemaak kan word vir beide die landbou en die industriële sektore, sou die kanse vir ontwikkeling van bestuursvermoë beter wees by daardie tipe ondernemings waar die ekonomie van skaal nie so belangrik is nie. In hierdie opsig moet die landbou sterk na vore tree as die sektor wat binne 'n redelike beperkte tyd sonder bestuurshulp van buite die gebied sal kan klaarkom. Indien die ontwikkeling van die landbou op 'n stelselmatige wyse aangepak word, sou dit moontlik wees dat 'n kumulatiewe effek van verbeterde bestuurspraktyke redelik gou waarneembaar sal wees. Hoe dit gedoen kan word, sal in die volgende hoofstuk verduidelik word.

Die landbou/...

-
- 19) Sien in verband met gebalanseerde groei W. Athur Lewis "The theory of economic growth". Allen and Unwin, London, 1959, pp.276 - 283 en ook R. Nurkse "The conflict between 'balanced growth' and international specialization" soos aangehaal deur H. Myint, op. cit. p.128. Colin Clark stel die interafhanklikheid van industriële en landbou-sektore soos volg - "The rate at which a subsistence agriculture economy can be transformed depends upon the rate at which the industrial population can grow, which in turn is limited by the amount of food available for them; and by the rate at which the country can develop exports to pay for imports". Clark Colin and M.R. Haswell, "The Economics of subsistence agriculture", MacMillan New York, 1967, p.164.
- 20) Horwood stel die noodsaaklikheid van gebalanseerde groei so. " ... industrial and agricultural advancement are not alternatives but complements, being mutually supporting with respect to both inputs and outputs ... ", maar voeg by "that the relative emphasis to be given to industry and agriculture must vary according to the country concerned and its phase of development. The second aspect is as important as the first". Horwood, O.P.F., op. cit.

Die landbou het verder die besondere voordeel dat as gevolg van sy lae veranderlike kostestruktuur waarin geen kontantuitleg vir lone gemaak word nie, terugslae baie beter deurstaan kan word. Die familieboerdery sien toe dat dit wel gebeur. Dit is ook die ondervinding in verskeie westerse lande en ook hier in Suid-Afrika, dat die landbou nog altyd in staat was om sy verpligtinge ten opsigte van skuld na te kom. Afskrywing ten opsigte van skuld aangegaan, veral vanuit openbare fondse, kom selde voor. Daarom kan ook gesê word dat selfs al sou die rendement in terme van groei op kapitaalbelegging in die landbou laag wees, die kans op verliese ook minimaal sal wees.

Aangesien ekonomiese ontwikkeling 'n proses is wat oor die langtermyn van binne moet geskied en nie iets is wat op 'n gebied afgedwing kan word nie, is dit ook belangrik dat die sienswyse van die gemeenskap wel deeglik in aanmerking geneem word. Ontwikkeling kan slegs deel word van die gemeenskap indien hulle 'n bewuste behoefte daarna het en gemotiveer kan word om die leiding te neem. 'n Opname wat deur Radio Bantu ²¹⁾ in die Transkei onderneem is, het daarop gedui dat 92 persent van die Xhosas glo dat die toekoms van die Transkei opgesluit lê in die landbou in teenstelling met trekarbeid, grensnywerhede en sake-ondernemings.

Die kans dat bestuursvermoë oor die langtermyn in die landbou ontwikkel kan word, skyn dus redelik goed te wees.

Maar die landbou is nie net belangrik weens sy belangrikheid in die ekonomiese ontwikkelingsproses nie. Daar is ook die sosiologiese aspekte wat belangrik is. Ten spyte van die feit dat kulturele en sosiologiese aanpassings nodig is om ontwikkeling te bevorder, lei dit geen twyfel dat die landbou ook 'n belangrike faktor is en 'n stabiliserende invloed uitoefen op die sosiologiese aanpassingstempo. In hierdie opsig druk Tomlinson ²²⁾ hom as volg uit. "Indien die sosiologiese aspekte van die situasie ook in aanmerking geneem word, kom ons landbou nog baie sterker na vore as sosio-ekonomiese faktore in ons hele volksbestaan" en verder/...

-
- 21) Radio Bantu, "'n Onderzoek na die knelpunte van die Xhosaboer in die beplande gebiede van die Transkei". Afgerol Augustus 1970. p.24.
- 22) Tomlinson, F.R., Voorwoord in "Voortou". op. cit. Sien ook in hierdie verband S.S. Brand en F.R. Tomlinson, "Die plek van die landbou in die Suid-Afrikaanse Volkshuishouding". S.A. Tydskryf vir Ekonomie. Vol. 34 No. 1, Maart 1966. p.32 en ook p.41.

verder "meer as ooit tevore is dit nodig dat landboudenkens na vore kom wat die landbou in sy volle omvang kan evalueer - biologies, ekonomies en sosiologies - en sy belangrikheid in die Suid-Afrikaanse volkslewe in korrekte perspektief kan sien en stel. So sal die landbou dan 'n regmatige plek in die volksdenke verwerf, wat sal lei tot omvangryke voordeel van die landbou en terselfdertyd tot groot voordeel van Suid-Afrika as geheel". Wat vir Suid-Afrika as geheel van belang is, is ewe belangrik vir die landbou in Fingoland. Landbou-ontwikkeling is dus noodsaaklik in Fingoland vir meer as slegs ekonomiese redes.

Ten spyte van die stadige vordering wat met landbou-ontwikkeling gemaak word, is daar dus alle regverdiging om te beweer dat die ekonomiese ontwikkeling van Fingoland landbougeoriënteerd moet wees ten spyte van die beperkinge wat die tradisionele gebruike op landbou-ontwikkeling mag plaas. Gelukkig kan dit aangeneem word dat geen gemeenskap staties is wat betref sy waardesisteem en kultuurpatroon nie. So kan aangeneem word dat die ou ekonomiese stelsel nie vir altyd kan bly voortbestaan nie. As gevolg van kulturele kontaminasie met die witman, word kapitalistiese beginsels meer en meer deur die Bantoe aanvaar. Soos die Tomlinson-kommissie ²³⁾ dit uitdruk "Met die een hand hou hy vas aan sy agtergrond en met die ander hand reik hy na die nuwe. Iewers tussen hierdie twee pole sal sy nuwe ankerpunt van bestendigheid uitkristalliseer".

11.4 OPSOMMING

Dit wil voorkom asof daar in Fingoland reeds aan 'n groot aantal van die vereistes vir ekonomiese groei en dus ook vir landbou-ontwikkeling voldoen kan word. Daar is veral die hulpbron grond, wat met die besonder gunstige klimaat 'n basis vir ontwikkeling verskaf. Daar is ook beproefde tegnieke wat in die blanke gebiede reeds uitgetoets en toegepas word, sowel as 'n redelik goed ontwikkelde institusionele raamwerk vir ontwikkeling. Daar is ook voldoende utiliteitsdienste om aan die huidige ekonomiese vereistes te voldoen, met vooruitsigte om hierdie aspek baie te verbeter indien toestande dit vereis. Voldoende voorsiening is ook vir formele onderwys gemaak, maar die opleiding van werkers in die gebruik van nuwe tegnieke en skoling in bestuursvermoë moet baie verbeter word. Die owerheid doen geweldig baie om ekonomiese groei te bevorder, maar selfs in hierdie opsig kan nog veel verbeter word, veral met die daarstelling van projekte/...

---

23) Tomlinsonverslag op. cit. hoofstuk 3, p.31.

ling van projekte wat landbou-ontwikkeling sal bevorder.

Die grootste tekortkomings is die gebrek aan motivering by mense. Dit is noodsaaklik dat 'n nuwe uitkyk op ekonomiese groei en landbou-ontwikkeling verkry moet word en dit is noodsaaklik dat leiers op die plaaslike vlak na vore sal kom, wat bereid is om verantwoordelikheid te aanvaar en die leiding sal neem in ontwikkeling.

Terwyl gebalanseerde groei belangrik is om 'n gediversifiseerde ekonomie daar te stel, is dit minder belangrik dat 'n klein gebied in alle opsigte gebalanseerd groei. Ekonomiese kapitaalaanwending sou vereis dat die gebied ontwikkel word in daardie rigting waarin dit 'n vergelykende voordeel het. By 'n gebrek aan die nodige grondstowwe vir industriële ontwikkeling, wil dit dus voorkom of landbou-ontwikkeling voorrang moet kry totdat grondstowwe vir industrieel verskaf kan word. Landbou-ontwikkeling skyn dus 'n voorvereiste vir industriële ontwikkeling te wees.

Indien kapitaal in 'n sektor aangewend moet word waar die kanse op groei oor die kort- en middeltermyn die beste is, sou die landbou sterk na vore kom. Die kanse dat die bevolking van Fingoland verbeterde tegnieke sal kan toepas en die bestuurderskap van klein boerdery-eenhede sal kan waarneem, is groter as dat hulle suksesvolle fabrieksbestuurders sou word, veral van arbeidsintensiewe nywerhede. Bowendien kan verwag word dat meer mense ekonomies geaktiveer kan word met vergelyklike kapitaalaanwendings in landbou en die nywerheid en kan ook verwag word dat die kumulatiewe effek van kapitaalaanwending in die landbou oor die medium- tot langtermyn, groter sal wees as met industrialisasie. Deur te konsentreer op landbou-ontwikkeling is die kanse om 'n gediversifiseerde ekonomie te ontwikkel beslis groter as om voorrang aan industrialisasie te gee. Oor die langtermyn, wanneer geoutomatiseerde vervaardiging 'n rol mag speel, mag dit voordelig wees om in navolging van die westerse ontwikkelingspatroon, veral die nywerheidsektor te ontwikkel.

Landbou-ontwikkeling is egter nie net belangrik vanuit 'n ekonomiese oogpunt gesien nie, maar ook uit 'n sosiologiese oogpunt gesien. Die landbou het 'n groot invloed op die volkskarakter en is ineengestremel met die volkskultuur en behoort ook om hierdie rede, ontwikkel te word.
